

Marko Palokangas
Yleisesikuntamajuri, sotatieteiden tohtori

Esitelmä Suomen Sotahistoriallisen Seuran kokouksessa 17.9.2014

Räjähtävää tyhjyyttä – sissitoiminta suomalaisessa sotataidossa

”Siten on Suomessa ne kaksi perustekijää, jotka helpottavat sissien toimintaa: maasto, joka on kuin luotu sissejä varten, ja isänmaallinen väestö. Tuollainen toiminta on mahtava ase heikomman taistelussa ylivoimaa vastaan. Olisi anteeksiantamatonta, ellei heikompi käyttäisi hyväkseen tätä keinoa, kun suotuisat olosuhteet puhuvat sen puolesta.”

Karl Adaridi, 1925

Sotataito on satojen – jopa tuhansien vuosien – kuluessa kehittynyt ilmiö. Sama pätee taktiikkaan. Sissisodankäynti tai sissitoiminta eivät nekään ole nykyajan tai maailmansotien aikana syntyneitä sotataidon ilmentymiä. Sotahistoria osoittaa, että lukuisissa sodissa on taisteltu sissisodankäyntimenetelmiä hyödyntäen. Toisinaan sissitoiminnan hyödyntäminen taisteluissa on ollut hyvinkin runsasta, jolloin sodankäynti on saanut varsinaisen sissisodan luonteen. Joskus sissitoiminta on ollut vähäisempää, pääasiallisena tarkoituksenaan säännöllisten sotatoimien välitön tukeminen. Useimmiten sissisodankäyntimenetelmät näyttäytyvät sotahistorian esimerkeissä, joissa miehitetyn maan kansa on taistellut miehittäjää vastaan. Sissisodankäynnin historia on olennaiselta luonteeltaan heikomman taistelua voimakkaampaa vastaan. Siten sissisodankäynti on sotataidon näkökulmasta kehittynyt tuhansien vuosien aikana yritysten ja erehdysten myötä nykyiseen muotoonsa.

Sissisota on sodankäyntimenetelmien näkökulmasta hyvin vanha sodan muoto. Yksinkertaisia menetelmiä hyödyntävänä sen piirteitä on nähty historiassa jo satojen, jopa tuhansien vuosien ajan. Nykyisin ymmärrettävä ja julkisuudessakin alati esiintyvä sissisota alakäsitteineen on ikiaikaisia menetelmiä hyödyntävä, mutta taktiikaltaan ja etenkin välineiltään huomattavasti kehittyneempi. Sotataidon kiinteä suhde sotatekniseen kehitykseen on nähtävissä myös sissisodankäynnin muutoksissa. Ansat ovat korvautuneet miinoilla, ja hajautetuista tihutöistä on siirrytty teknisesti johdetumpaan toimintaan.

Nykyaikaisena käsitteenä ymmärrettävän sissisodankäynnin esiinmarssi voidaan karkeasti ajoittaa toisen maailmansodan jälkeisen siirtomaavalta-asetelman asteittaiseen päättymiseen. Valtioimperiumeja hajosi niin verettömien vallankumousten kuin raakojen siirtomaasotienkin myötä. Jälkimmäisessä tapauksessa monet itsenäisyyteen tähtäävät kansat käyttivät vapauspäämääriensä toteuttamiseksi sotataidon kaikkia mahdollisia keinoja. Koska siirtomaiden vapautusliikkeiden kyky tavanomaiseen sotaan oli pääsääntöisesti isäntämaiden armeijoita vastaan rajallinen, hyödynnettiin taisteluissa usein sodankäynnin epätavanomaisia ja epäsuoria menetelmiä strategiselta tasolta taktisiin periaatteisiin. Monet siirtomaat valitsivatkin sodankäyntimenetelmäkseen sissisodankäynnin keinot tai jopa totaalisen sissisodan, joita voitiin menestyksekkäästi soveltaa eri oloissa hyvin yksinkertaisin ja kustannustehokkain menetelmin.

Sissisodankäynti ja sitä vastaan syntynyt vastasissitoiminta kehittivät vuorovaikutteisesti aikaa myöten niin sotataidollisten yritysten kuin erehdystenkin myötä. Vastasissitoiminnan menetelmät muotoutuivat siksi usein samoiksi keinoiksi, joita vastustajan sissitaistelijat käyttivät. Samoin kehiti-

tyivät myös vastakumouksellisen sodankäynnin menetelmät, joiden tärkeimmäksi päämääräksi muodostui useimmiten sotaa käyneen maan yhteiskuntajärjestyksen säilyttäminen. Kokemusten karttuessa käyttöön otettiin myös poliittisia, taloudellisia, psykologisia ja siviilikriisinhallinnollisia keinoja sotilaallisten ja puolisolitaallisten vastaoperaatioiden rinnalle. Vuoden 1945 jälkeen sissisodankäynnin muotoihin on täten reagoitu monin eri tavoin, usein tunnistamatta niihin liittyneitä laajoja yhteiskunnallisia ja sotilaallisia ulottuvuuksia.

Suomessa sissitoiminta ja sissisodankäynnin menetelmät ovat kauan olleet osa sotataittoa saaden jopa strategisia ulottuvuuksia – eräänä aikoina enemmän ja toisina taas vähemmän näkyvästi. Suomalaisessa kansanromantiikassa sissisodankäynti näyttyy lukuisissa tarinoissa ja kirjallisuudessa. Esimerkiksi Olaus Magnus Gothus kirjoitti 1500-luvulla pohjoisten kansojen historiasta, jossa kerrotaan muun muassa suksisuomalaisten käyttämistä sissitoimintaan rinnastettavista taistelumenetelmistä metsissä. Tarinat ja kirjoitukset 1500- ja 1600-luvulla vaikuttaneista sissipäälliköistä, kuten Pietari Niilonpoika Kylliäisestä tai Juho Antinpoika Vesaisesta sekä Suomen sodan 1808–1809 aikaisista legendaarisista sissitoimintaa harjoittaneista Jacob Johan Rothista, Karl Johan Spooftista tai Olli Tiaisesta ovat vahvistaneet sissien sankarimainetta.

Uuden ja nykyajan kansallisen sotataidon ilmentymänä sissitoimintaa voidaan perustellusti sanoa esiintyneen sotatoimissa ainakin Suomen sodassa 1808–1809, vapaussodassa vuonna 1918 sekä talvi- ja jatkosodassa vuosina 1939–1944. Kaikkia lueteltuja sotia yhdistää kuitenkin se, ettei sissitoiminta ollut kovinkaan säännönmukaista tai suunnitelmallista. Vasta 1950–1970-luvuilla Suomen puolustusdoktriiniin tehdyt muutokset ja alueellisen puolustusjärjestelmän pitkäkö kehitystyö vaikiinnuttivat sissitoiminnan osaksi suomalaista sotataittoa.

Tutkimuksen innoittajana ja alkusysäyksenä voidaan pitää salanimen ”Viljami Korpi” takana ollutta eversti Veikko Koppista, joka kirjoitti aiheesta 1950-luvun puolivälissä romaanikäsikirjoituksen *Räjähävä tyhjiys*. Räjähävä tyhjiys on samalla Veikko Koppisen lanseeraama käsite tavanomaisen sotatoimien osana tai niiden rinnalla tapahtuvasta suomalaisesta sissitoiminnasta vihollisen selustassa. Vaikka kyseessä on melko abstrakti kielellinen sanapari, se kuvaa erinomaisesti sissitoiminnan laajaa tarkoituspäätä osana 1950-luvulla aloitettua alueellisen puolustusjärjestelmän periaatteellista ja tavoiteltua pelotevaikutusta. Räjähävää tyhjiyttä tai ei, sissitoiminta on osana suomalaista sotataittoa tutkimisen arvoinen aihe. Sissitoiminnan ja sen historiallisen kehityskaaren tutkimisella voidaan selittää ja perustella useita suomalaisessa sotataidossa tapahtuneita muutoksia ja ratkaisuja. Tutkimusaiheella on jo pitkään ollut kansallisessa viitekehyksessä ilmiselvä tilaus.

Käsitteistö on avain ymmärrykseen

Käsitteiden taustalla monissa kielissä on kantasanoista löydettävissä oma tärkeä merkityksensä. Erityisesti *sissi*-sanana vieraskielisten kantasanojen merkitys ja määritelmät ovat kokonaisuus, jonka avulla voidaan osin selittää esimerkiksi kylmän sodan aikakaudella tehtyjä sotilaskäsitteistöä määritelmämuutoksia ja sisällönkuvausten kansallisia vivahteita sissitoiminnasta. *Sissi*-sanana alkuperä ja poikkeava määritelmä kansainvälisestä ymmärrettävästä *sissistä* ulottuu syvälle tutkimusaiheeseen sodan oikeussääntöjen mukaisen laillisuuden ja laittomuuden tulkinnan näkökulmasta.

Suomen kieleen vakiintunutta *sissi* -sanaa on vaikea kääntää muille kielille sisällöltään yksiselitteisenä käsitteenä. Kenties sisällöltään lähinnä olevat ja kuvaavimmat englanninkieliset käännökset suomalaisesta *sissistä* ovat *Ranger* tai *Guerilla Jaeger*. *Ranger* tosin viittaa sisällöltään enemmän kaukopartio- tai kaukotiedustelutoimintaan, sillä taustalla on amerikkalainen kantasana *range* tarkoittaen suomeksi kantamaa, etäisyyttä tai vaeltamista. *Range* -sanasta on myös johdettu *long range patrol* eli suomeksi kaukopartio. Vaikka *Guerrilla Jaeger* rinnastuu paremmin sissitoimintakoulu-

tuksen saaneeseen jääkäriin, on sekin melko huono käänös suomalaisesta sissistä. Todettakoon, että muissa kielissä *Guerrilla* ei aina tarkoita vain sissiä, vaan se yhdistetään lähes yhtä usein myös asevoimiin kuulumattomaksi kumoukselliseksi taistelijaksi tai jopa valtiorikolliseksi. Jopa suomen kielen sanaan *sissitoiminta* saatetaan modernissa yhteiskunnassa suhtautua osin epäilevästi, koska eräänlainen kieliongelma vaivaa sotilaallisen sanaston köyhyyttä ja aiheuttaa lukuisten ulkomailla käytettyjen käsitteiden käänösongelmia. Vaikka sotilasyhteisö mieltäisikin kantasanan *sissi* tavanomaiseksi asevoimien taistelijaksi, suomen kieli on tässä suhteessa tarkoituseriltään melko köyhä. Eräiden määritelmien tila on siten tunnustettu ja tunnustettu jopa avuttomaksi.

Sissi-sanaan on suomen kielessä liitetty aikojen saatossa useita toimintaan tai sotaan viittaavia lisäkäsitteitä ja liiteilmauksia. Käsitettä ja sen etymologista taustaa tutkittaessa on kuitenkin tärkeää havaita, että sillä on suomen kielessä yleismaailmallisesta käsitteestä poikkeava kansallinen merkitys. *Sissi* on itsenäisen Suomen sotilaskielessä pääsääntöisesti määritelty vihollisen valtaamalla alueella tai sen selustassa toimivaksi tavanomaisten asevoimien lailliseksi sotilaaksi, jonka tehtäväkenttä on varsin laaja. Toisinaan myös jatkosodan kaukopartiomiehiä, jotka toimivat rintamalinjojen takana tiedustelu- ja tuhoamistehtävissä sotilaspuvussa, sanottiin sisseiksi.

Sissitoiminta maailmasotien välisenä aikana Suomessa – neljäs taistelulaji

”Menettelytapaa voidaan verrata hytysenpuremiin, jotka tunnetun sadun mukaan heikensivät ja piinasivat eläinten kuningasta, niin että se lopulta kuoli. Helpoimmin saavuttavat sissit päämääränsä, jos niiden toiminta on yhteydessä armeijan sotavoimien kanssa; tästä antaa sotahistoria meille vakuuttavan todistuksen.”

Karl Adaridi, 1925

Sissitoiminnan merkitys ja mahdollisuudet nousivat suomalaisen sotataidon pohdinnoissa esille melko pian maan itsenäistymisen jälkeen. Ajatukset ja pohdinnat sissitoiminnan mahdollisuuksista perustuivat pitkälti sotahistoriasta esille nostettuihin esimerkkeihin sekä kokemuksiin suomalaisista olosuhteista. Sisseillä ja sissitoiminnalla oli Suomen kansanperinteessä kuitenkin näkyvä asema jo kauan ennen itsenäistymistä. Suomessa koettu idän ja lännen vuosisatainen kamppailu on aikojen saatossa tarjonnut riittävästi sotaisia esimerkkejä, joissa koskemattomat erämaat ovat lähes poikkeuksetta olleet suotuisia sisseille. Tämän perusteella voidaan todeta, että sissitoiminnan kansalliset juuret olivat olemassa ja sen perusteet jo ennestään tiedostettuja sekä tunnettuja menetelmiä jo itsenäisyyden alkuvuosina.

Venäläinen kenraaliluutnantti Karl Adaridi korosti vuonna 1923 julkaistussa kirjassa *Suomi sotänäyttämönä* sissitoiminnan merkitystä painottaen, että Suomen olosuhteet olivat puolustajaa suosivat. Itsenäisyyden alusta lähtien suomalaiset olosuhteet ja maasto nähtiin taktiikan kehittämisen perustekijöinä. Ensimmäisen maailmansodan kokemukset olivat arvokas lisä sotataidon kehittämässä, mutta sellaisenaan ne eivät soveltuneet Suomen oloihin. Olosuhteisiin ja maastoon sovelletut taktiikan kokeilut 1920–1930-luvulla vain vahvistivat tätä käsitystä.

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen sissitoimintaan liittyvä taktinen ajattelu ja vakava suhtautuminen kehittyivät merkittävästi etenkin 1930-luvulla. Vaikka käsitteet sissisota ja sissitoiminta olivat sotataidon näkökulmasta samansisältöisiä, nähtiin sissitoiminnan soveltuvan hyvin suomalaiseen maastoon ja olosuhteisiin. Tämä teoria näkyy voimakkaasti taustalla, kun tarkastellaan suomalaista taktiikan kehitystä 1920–1930-luvuilla sekä sissitoiminnan soveltamista osana sotien 1939–1944 operaatioita. Neljäs taistelulaji tai ei, sissitoiminnan käyttömahdollisuuksien teoretisointi ja kokeileminen vakiintui suomalaiseen sotataidolliseen ajatteluun itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä.

Aikakaudella käytössä olleen ohjesääntökirjallisuuden ja sotilaallisten oppaiden perusteella voidaan päätellä, että sissisota sodankäyntimuotona ja sissitoiminta tunnettiin Suomessa jo itsenäisyyden alkuvuosina. Sissitoiminnan kuuluminen keskeisiin ohjesääntöihin oli kuitenkin enemmän poikkeus kuin sääntö. Tästä huolimatta sissitoimintaa koulutettiin niin sotaväessä kuin suojeluskunnissa, mutta koulutuksen laajuutta voidaan pitää melko pinnallisena tai ainakin hyvin muodollisena. Ohjesäännöissä esitetyt sissisodan ja sissitoiminnan sotataidolliset piirteet perustuivat niin saksalaiseen kuin venäläiseenkin taktiikkaan, joita sovellettiin suomalaisiin olosuhteisiin. Oman lisänsä sotataidollisiin pohdintoihin ja ohjesääntöihin toivat sotahistoriasta esille nostetut kokemukset, joilla korostettiin kansallisen sissitoiminnan merkitystä.

Suomen itsenäistyminen ja sen jälkeiset vuosikymmenet olivat aikaa, jolloin haettiin malleja ja hyviä käytäntöjä kansallisiin tarpeisiin sovellettaviksi. Taktiikan perinteitä ei juuri ollut, vaan ne piti luoda joko tyhjästä tai sitten hyödyntää laajasti olemassa olevia sotataidon perusteita. Vaikka nykykirjallisuudessa usein törmää synteisiin, jonka mukaan vapaussodalla olisi ollut suuri merkitys suomalaisen sotataidon kehittymiselle, voidaan lyhyen sodan katsoa olleen taktiikaltaan melko köyhää ja vanhahtavaa. Siitä huolimatta ensimmäinen maailmansota, sen kokemukset ja vastaperustetun kansallisen armeijan omaksuma voimakas saksalaissuuntaus vakiinnuttivat kansalliseen taktiikkaan kolme päätaistelulajia, joista jääkäri liikkeen vaikutukset varsinkin hyökkäykselliseen taktiikkaan korostuivat etenkin 1920- ja 1930-luvulla. Monien syiden vuoksi sissitoiminnasta muodostui maailmansotien välisenä aikana suomalaiseen taktiikkaan eräällä tavalla ”neljäs taistelulaji”.

Taistelulajit olivat 1920-luvulla tavallaan suomalaisen taktiikan kulmakivet. Vaikka aikakaudella vallinneet suuntaukset korostivat hyökkäystä, olivat puolustus ja viivytyt maailmansodan oppien mukaan yhtä tärkeitä. Myös kokemukselliselle ajattelulle oli tilaa, sillä suomalaisiin olosuhteisiin soveltuvaa sissitoimintaa pidettiin tavallaan klassisten taistelulajien arvoisena. Syitä tähän lienee monia, mutta kansallisen sotataidon näkökulmasta sissitoiminta oli näyttänyt tehokkuutensa kansallisessa viitekehäyksessä jo vuosisatojen ajan. Sissitoimintaan oli siten tavallaan helppo nojata itsenäisyyden alun sotataidollisessa kehityksessä. Sissitoimintaa paitsi teoretisoitiin, myös tutkittiin. Adaridin ja monen muun aikalaisen kirjoitukset sissitoiminnan mahdollisuuksista sekä hyödynnettävyydestä antoivat pontta niin tutkimukselle kuin kokeilutoiminnalle. Olosuhde- ja operaatio-aluekokeiluita tehtiin 1920-luvun alusta lähtien muun muassa talvisotakokeiluina. Erityisesti suomalainen maasto, sen vaihtelevat piirteet sekä olosuhteet tukivat sissitoiminnan mahdollisuuksia. Peitteisillä sekä vesistöjen tai soiden rikkomilla alueilla pienehköjen sissiosastojen soluttaminen vihollisen selustaan loivat mahdollisuuksia, joita kannatti tutkia ja kokeilla.

Itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä sissitoiminnasta muodostui taktiikan ja operaatiotaidon näkökulmista peitteisillä, harvateisillä ja vesistöjen rikkomilla alueilla vartenotettava taistelulaji. Sissien taistelua pidettiin tuolloin kuitenkin enemmän koottuna toimintana. Sissitoiminnan käsitteen teoretisointi sai kuitenkin uusia piirteitä 1930-luvun kuluessa. Lähinnä yksittäisten kohteiden tuhoamisesta ja joukkojen omaehtoisesta aktiivisuudesta siirryttiin kokonaisvaltaisempaan ja suurempaa tehokkuutta hakeviin muotoihin. Niin sanottujen sissiretkien aika päättyi taktiikan teoreettisessa ajattelussa. Tullessa 1930-luvun loppuun sissitoiminta sai taistelutapana ainakin teoriassa ilmeisen suunnitelmallisen ja vakiintuneen muodon osana rintamavastuussa taistelevien joukkojen sotatoimia. Lisäksi on nähtävissä merkkejä kehityksestä, jossa sissitoiminnan kiinteämpikin liittäminen armeijakunnan sotatoimen osaksi olisi ollut mahdollista. Sissitoiminnan kehittäminen ja vähäinen koulutus tapahtui pääasiallisesti vain puolustusvoimien ja suojeluskuntien parissa. Rajavartiolaitoksen osuudesta sissitoiminnan kehittämiseen tai koulutukseen 1920–1930-luvulla ei ole selviä näyttöjä, joten rajavartiolaitoksen roolia ajanjaksolla voidaan pitää asiassa vähintäänkin rajallisena.

Etenkin 1930-luvun kuluessa sissitoiminnan nähtiin hyvin soveltuvan suomalaiseen maastoon ja Suomen oloihin. Juuri kansallisten sovellusmahdollisuuksiensa vuoksi sissitoiminnan käyttöajatus sai lisäarvoa suomalaisessa sotataidollisessa ajattelussa. Sissitoiminnalla voidaan sanoa olleen 1920–1930-luvulla myös yksittäisiä teoreetikoita, mutta ehdottomasti tärkein heistä oli Karl Adaridi. Hänen voidaan katsoa aikalaisiinsa verrattuna olleen melkoinen visionääri ja taktisen kehityksen suunnannäyttävä. Adaridin ansiosta ja myötävaikutuksesta sissitoiminta sai suomalaisen sotataidon kehitystyössä ja vakavasti otettavissa pohdintoissa painoarvoa. Tämä asetelma on selvästi nähtävissä, kun tarkastellaan suomalaista sotataidon kehitystä 1920–1930-luvulla sekä sissimenetelmien soveltamista osana sotien 1939–1944 operaatioita.

Sodat 1939–1944 – sissitoimintaa ja tiedustelua vihollisen selustassa

”Eikö nyt jo ole aika panna sissitoiminta oikeille raiteilleen ulottamalla se tarpeeksi syvälle vihollisen huoltoyhteyksille ja aikaansaada ryssien keskuudessa nälkää ja turvattomuutta.”

Valo Nihtilä, 8.12.1939

Itsenäisen Suomen alkuvuosikymmenien kirjallisten pohdintojen toteuduttua talvisodassa sissitoiminta sai jalansijaa myös virallisessa ohjeistuksessa ja koulutuksessa. Talvisodan alussa toteutettu sissitoiminta innovaatioineen osoitti, että toiminnan mahdollisuuksia osattiin arvioida operatiivisesti oikeaan suuntaan. Vaikka aikalaistaktiikan kannalta tarkasteltuna partio- ja sissitoimintaa ei ohjeistukseen nähden voida pitää yhdenmukaisena, sillä oli talvisodassa paikoin suurtakin merkitystä. Myös sissitoimintaa koskeva käsitteistö määritelmiseen eli omaa elämänsä. Vaikka määritelmät perustuivat käytännössä koettuihin asioihin, alettiin sissitoimintaa talvisodan aikana luonnehtia jo kaikkein tehokkaimmaksi taistelutavaksi eritoten Suomen oloissa. Maastollisesti sen todettiin soveltuvan parhaiten Laatokan Karjalaan ja sen pohjoispuolisille operaatioalueille. Huomionarvoista oli kuitenkin se, että vertailukohtia tai todellisia esimerkkejä sissitoiminnan vaikutuksesta panssaroi-tuun viholliseen ei juuri ollut käytettävissä. Sissitoiminnan luonteen muuttuminen talvisodan lopulla on myös jälkikäteen arvioituna näytettävissä toteen. Sissitoiminta muuttui talvisodan lopulla enemmän partiotoiminnan mukaiseksi. Vaikka aikalaistaktiikan kannalta tarkasteltuna partiointi ei edustanut puhtaasti sissitoiminnan mukaista taistelutapaa, sillä oli esimerkiksi tiedustelutietojen kannalta jonkinasteista merkitystä.

Välirauhan aikana kenttäarmeijan suorituskykyä koskeva kehitystyö ulottui joukkojen uudelleenorganisointiin ja kouluttamiseen, jolloin myös sissitoiminnan roolia taistelumenetelmänä sotakokemuksiin nojautuen pohdittiin entistä vakavammin. Olihan talvisota antanut todellisuuspohjaa ja osoittanut sissitoimintaan tarvittavien joukkojen lukumäärän ja tarpeellisuuden osana vakinaisia asevoimia. Vaikka yleisiin taktisiin periaatteisiin tehtiin lukuisia kehitysehdotuksia, ei sissitoiminnan perusteita ehditty lyhyen ajanjakson aikana mainittavasti muuttaa. Etenkin sotakokemusten kerääminen oli kuitenkin osa tärkeää välirauhan aikaista kehitystyötä, jota jatkettiin ja jonka tuloksia hyödynnettiin jatkosodan aikana.

Jatkosodan aikana etenkin kaukopartiointi neuvostojoukkojen selustassa muuttui talvisotaan verrattuna järjestelmällisemmäksi ja suunnitelmallisemmaksi toiminnaksi. Vaikka jatkosodan aikainen kaukopartiotoiminta oli tehokasta, ei sitä voida rinnastaa täysin sissitoiminnan käsitteeseen. Sissitoiminta oli yhtymien vastuulla, jotka toteuttivat sitä vaihtelevasti osana muita operaatioita. Siksi rintamajoukkojen taistelutoimintaan liittyvä sissitoiminta ei jatkosodassa muodostunut kovinkaan järjestelmälliseksi. Päämajan yritys tehostaa yhtymien sissitoimintaa ja ottaa se omaan johtoonsa ”Operaatio Metsähakkuiden” myötä ei tuottanut haluttuja tuloksia. Tappiot muodostuivat tavoitteisiin nähden paikoin liian suuriksi. Vastustaja sai oppia suomalaisesta sotataidosta, jolloin Neuvosto-

liiton organisoima partisaanitoiminta ja sen tehostaminen muuttivat sissitoiminnan käyttöperiaatteita. Aivan jatkosodan lopussa tai sitä seuranneessa Lapin sodassa ei sissitoiminnalla voida katsoa olleen suurta merkitystä. Yrityksiä ja yksittäisiä tapahtumia sissitoiminnasta oli, mutta ne jäivät kokonaisuuteen nähden hyvin vähäisiksi. Sotatapahtumat sanelivat pitkälti sen, miten sissitoimintaa voitiin hyödyntää.

Jatkosodan kuluessa kenties tärkein käytännön toimi sissisotaan valmistautumisessa olivat sotakemusten kerääminen ja niiden järjestelmällinen analysointi. Kokemuksiin ja teorioihin perustuvissa laskelmissa todettiin epätavanomaisten menetelmien tehokkuus ja niiden hyödyntämismahdollisuudet myös suomalaisessa taktiikassa. Sotilasiantuntijoiden huomio kiinnittyi etenkin sissitoiminnan tuloksiin, menetelmiin ja vaikutusmahdollisuuksiin taisteluissa vihollista vastaan alivoimaisena. Sissitoiminta oli nähty tehokkaana taistelutapana jo ennen talvisotaa ja tämä näkemys oli vain vahvistunut molempien sotien aikana. Sissitoiminta vaatii myös osaamista ja suunnittelua. Toimintaan tarkoitettuja joukkoja on erikoiskoulutettava ja harjaannutettava sissitoimintaan ennalta. Vapaaehtoisista kootun, taistelujenaikaisen sissijoukon kouluttaminen osoittautui riittämättömäksi.

Jatkosodan tulokset sissitoiminnasta jäivät vähäisiksi, mutta siitä huolimatta niistä saatiin arvokkaita kokemuksia. Laatokan pohjoispuolisilla rintamanosilla kokeiltua asemasotavaiheen sissitoimintaa arvioitiin sotien jälkeen taktiikan kannalta pikemminkin tavallisen harvan puolustuksen taistelupartiointina tai taistelutiedusteluna. Olosuhteet veivät tähän luonteen muuttumiseen. Etenkään pohjoisessa sissipartiot eivät asemasotavaiheessa yksinkertaisesti päässeet edes vihollisen varmistuslinjan läpi, saati kauemmaksi selustaan. Keinoja varmistuslinjojen läpäisemiseksi ilman tappioita olisi sodan jatkuessa kyllä löytynyt, mutta tilanteen muuttuminen vetäytymiseksi kesällä 1944 ei antanut tilaisuutta kokeilla niitä käytännössä. Esimerkkinä näistä keinoista voidaan mainita saattajaosaston käyttö taistelutiedustelun tukena.

Vasta jatkosodan jälkimainingeissa tehty asekatkentaoperaatio osoitti teoriassa sotataidollista ja strategista varautumista sissitoimintaan tai tarvittaessa jopa sissisotaan. Sotataidon näkökulmasta jatkosodan sissitoiminnan keinojen hyödyntämisen painopisteen voidaan kuitenkin katsoa olleen Päämajan johtamassa kaukopartiotoiminnassa. Lisäksi asemasodan vaiheessa toteutettu sissitoiminnan tehostaminen Laatokan pohjoispuolella eli ”Operaatio Metsähakkuut” suunniteltiin ja johdettiin Päämajasta. Kaukopartiointi kiteytyi pitkälti vihollisen selustan kaukotiedusteluksi, sillä Päämajassa tuhoamistoiminnan katsottiin mahdollisten miehistötappioiden vuoksi vaarantavan koko kaukopartiointin jatkuvuuden. Pikakoulutuksella kun ei kokeneita kaukopartiomiehiä korvattu. Jälkikäteen on arvioitu, että suomalaisten kaukopartiot sitoivat kaikkiaan noin 10 000 neuvostosotilasta selustan varmistustehtäviin. Sissikoulutuksella ja -taktiikalla oli siis jatkosodan kaukopartiotoiminnan muodossa suurtakin merkitystä.

Vanhan sanonnan mukaan taktiikkaa ei voi sitoa kaavoihin, eikä yksi ratkaisu ratkaise toista. Varsinkin sissitoiminnan äärettömän monivivahteisissa mahdollisuuksissa ei sotien kokemusten mukaan mitään ihanne- tai yleisratkaisua ollut. Sotien aikainen sissitoiminta loi tärkeitä suuntaviivoja suomalaisen sotataidon yleisiin periaatteisiin, joita sittemmin hyödynnettiin sotien jälkeen etenkin alueellisen puolustuksen periaatteita muodostettaessa.

Sissitoimintaa ja sissisotaa – sissisodankäynnin keinot kylmän sodan retoriikassa

”Järkiperäisesti suunniteltu, huolellisesti valmisteltu ja taitavasti suoritettu sissitoiminta voi muihin sotatoimiin liittyvänä saada suuren merkityksen ja joka tapauksessa tuottaa viholliselle tappioita ja vaikeuksia. Äärimmäisessä tapauksessa, säännöllisten sotatoimien jo osoittaudut-

tua mahdolliseksi, voi tulla kyseeseen sissitoiminnan laajentaminen niin, että koko sodankäynti muuttuu sissisodaksi.”
Kenttäohjesääntö II osa (KO II), Helsinki 1954.

Sotien jälkeen Suomi joutui vaikeaan asetelmaan. Sodan ajan kenttäarmeijan demobilisointi ja liittoutuneiden Suomeen asettama valvontakomissio vaikeutti toiminnallaan merkittävästi puolustusvoimien kehittämistä. Käytännössä Suomen puolustuskyky oli materiaalisesti hyvä, mutta Neuvostoliiton kanssa solmitut sopimukset aiheuttivat suuria tulkintaongelmia maan puolustamisessa. Liikkekannallepanon valmistelut sekä operatiivinen suunnittelu joutuivat melko staattiseen tilaan vuosiksi ja sodasta jääneen aseiden liikamäärän ratkaisua saatiin odotella vuosikausia. Näistä vaikeuksista kuitenkin selvittiin valtiojohdon näennäisen myönnetyssopolitiikan sekä sotilaiden salassa tekemien suunnitelmien avulla auttavaan tilanteeseen 1950-luvun alkuvuosina. Aseiden liikamäärän kohtalo ratkesi Suomelle edullisella tavalla, operatiivinen suunnittelu ja liikkekannallepanon valmistelut sekä monet muut tekijät kuten sodan kuvan muutos, liikkuvuuden lisäämistarpeet ja puolustusvoimien rakennemuutokset muuttivat kuitenkin sotilaallisen puolustuksen perusteita niin voimakkaasti, että koko puolustusjärjestelmä oli uudistettava soveltuvaksi vallitsevaan tilanteeseen. Tässä muutoksessa sissitoiminnalla ja sissisodankäynnin keinojen hyödyntämisellä oli tärkeä merkitys.

Vaikka sissitoiminta tunnettiin Suomessa jo 1920–1930-luvulla, sotienjälkeisenä aikana käynnistyi uudenlainen pohdinta sissisodankäynnin hyödyntämismahdollisuuksista. Tällöin sissitoiminta ja sissisota nostettiin suomalaiseen sotataitoon vuoden 1947 *Kenttäohjesäännön yleisen osan* luonnosversiossa. Sissisodankäynnin osuutta pohdittiin 1950-luvulla myös osana tulevaisuuden sotia. Ennen talvisotaa tehokkaana pidetty sissitoiminta muuttui kylmän sodan alkuaikana teoreettisesti sotien kokemusten myötä sekä menettelytavoiltaan yhä enemmän sissisodan mukaiseksi – äärimmäiseksi tavaksi puolustaa maata. Myös Sotilasaikakauslehden artikkeleissa ja monissa upseerien keskustelutilaisuuksissa vertailtiin sissi- ja partisaanijoukkojen takaa-ajosta ja tuhoamisesta maailmansodassa saatuja kokemuksia. Näiden mukaan sissejä vastaan käytävä taistelu oli etenkin kesäaikaan hyvin vaikeaa. Talvisotaa edeltäneet teoreettiset näkemykset saivat sotakokemusten ja uudenlaisen sotataidollisen ajattelun myötä uusia piirteitä. Vaikka sodanjälkeiset käytännön periaatteet sissitoiminnasta eivät 1950-luvun jälkipuoliskolla juuri muuttuneet, on teorian ja käytännön välillä nähtävissä selvä käsitteellinen muutos totaalisemman sissisodan suuntaan.

Sissien merkityksen nähtiin sotataidossa yleisesti korostuneen, sillä helikopterit ja ilmatiet mahdollistivat sissien toimintaympäristön laajentamisen tärkeimpiin kohteisiin puhumattakaan laajasta selustasta. Sissisotaa tarkasteltiin Suomessa lähinnä Kiinan, Jugoslavian ja Norjan kokemusten perusteella. Laajemmin tarkasteltuna sissisota miellettiin sodankäynniksi, jolla korvattiin säännölliset sotateimet vihollisen hallussa olevilla alueilla, vaikka koko valtakunta tai huomattava osa siitä olisi ollut vihollisen miehittämänä ja säännöllisen armeijan toiminta oli käynyt mahdolliseksi. Edellä esitettyä taustaa vasten oli siten varsin ymmärrettävää, että sissisodan nähtiin olevan mahdollista Suomen oloissa, mutta se tuli liittää osaksi maavoimien muita operaatioita. Olivathan kokemukset käydyistä sodista osoittaneet täysin mahdolliseksi koko maan tai sen osien joutumisen miehittämisen alaiseksi. Ylivoimaista vihollista vastaan voitiin taistella tavanomaisin keinoin, mutta puolustuksen mahdollisesti murtuessa olisi taisteluita jatkettu sissisodalla.

Sissimenetelmien arvostus kasvoi, sillä sotilaat ymmärsivät hyvin, että 1950-luvun lopun ja 1960-luvun alun materiaalipuutteessa Suomi olisi aina hyökkääjään nähden alivoimainen. Epätavanomaisilla menetelmillä kuten järjestelmällisellä sissisodankäynnillä oli mahdollista tasoittaa voimasuhteita ja luoda hyökkääjälle ennakoiva pelote Suomen puolustuskyvystä kaikin mahdollisin keinoin. Sissisodankäynnin jatkuvaa kehittämistä pidettiin tarpeellisena, sillä muuten se olisi jäänyt kuolleiksi iskusanoiksi ja paperipelotteeksi. Myös sissikoulutukselle asetettiin suuri painoarvo, koska

vain siten kenttäohjesäännön vaatimus jokaisen yhtymän siirtymisestä sissitoimintaan olisi voinut käytännössä toteutua. Jokaisen sotilaan oli osattava sissin perustaidot eli selviytyminen luonnossa, maaston hyväksikäyttö ja tarpeelliset pioneeritaidot. Kaikki Suomen asevelvolliset oli tarpeellista harjoituttaa sellaisiin perussissitaitoihin, joilla pärjättäisiin sissisodassa yllätyshyökkäyksen sattuessa. Sissitoiminnan oli myös liityttävä armeijan muihin operaatioihin. Ajattelussa oli nähtävissä selvät yhteneväisyydet sekä Kiinan että Vietnamin kokemuksiin. Aiempi käsitys sissijoukkojen ja -osastojen kokoamisesta ja kouluttamisesta vasta sodan aikana oli jäänyt historiaan.

Sissitoiminnan sotataidollista muutosta vuosina 1945–1966 voidaan tarkastella monista näkökulmista. Ajanjaksoa vuodesta 1945 noin 1960-luvun puoliväliin leimasivat ennen kaikkea sotataidollisten periaatteiden sekavuus, sissikoulutuksen järjestäminen ja määritelmien kaksijakoisuus. Etenkin 1950–1960-luvulla sissitoiminnan teoreettinen käsite ja toiminnalliset periaatteet muuttuivat tarkoituksiltaan ja sisällöiltään melkoisesti. Kaiken taustalla on huomioitava, että sotienjälkeisinä vuosikymmeninä uudistettiin käytännössä koko maan puolustusjärjestelmä. Vaikka alueellisen puolustuksen syntyaskeleet tunnustetuksi puolustusdoktriiniksi tai strategisen maanpuolustuksen kivijalaksi liitetään usein virheellisesti 1960-luvun lehtikirjoitteluun, alueellisen taistelun ja koko puolustusjärjestelmän perusteet luotiin pitkälti 1950-luvun kuluessa. Tähän kehitystyöhön nivoutuu myös sissisodankäyntimenetelmien ja sissitoiminnan keinojen hyödyntäminen ja liittäminen osaksi kansallista puolustusjärjestelmäuudistusta. Puolustusjärjestelmän kehittämiseen liittyi myös paljon ongelmia ja haasteita, joista suurimmat kulminoituivat operaatiotaidon ja taktiikan käsitteiden sekä sisällön määrittelemiseen ennen käytännön toteutusta.

Sotataidon näkökulmasta sissisota määriteltiin suurisuuntaiseksi kansansodaksi ja sissitoiminta puolestaan vihollisen selustaa tai vihollisen hallussa olevaa aluetta vastaan kohdistetuksi, säännöllisiin sotatoimiin tai sissisodankäyntiin liittyväksi häirintätoiminnaksi. Molemmat 1950-luvun sotataidolliset määritelmät olivat aikakauden uhkakuvien ja muuhun kehitykseen nähden varsin osuvia. Kansan sivistystasolla nähtiin olevan sissisodassa suuri merkitys. Myös henkisen sodankäynnin ja maanpuolustustahdon merkitystä korostettiin käyttämällä esimerkkinä Norjan vastarintaliikkeen kokemuksia toisesta maailmansodasta. Teknisen kehityksen katsottiin alati parantavan sissitoiminnan ja jopa sissisodan mahdollisuuksia.

Veikko Koppisen 1960-luvun alussa esittämät sissisodankäynnin perusteet ja sissien toimintatapa herättivät kuitenkin aikakaudella lukuisia kysymyksiä ja epäilyksiä. Suurimmat epäilykset Koppisen ajatuksia kohtaan liittyivät pienten toimintaryhmien kykyyn taistella eristettyinä, niiden henkiseen kestävyYTEEN, fyysisen kunnan riittävyYTEEN ja huollollisiin vaikeuksiin. Myös miina-aseen teho kyseenalaistettiin, sillä tähysmiinoista ei ollut riittävää käytännön kokemusta. Hajautettu taistelutapa ja sen johtaminen ilman radiokalustoa nostettiin perustellusti keskeiseksi taktiikan onnistumisen ongelmakohdista. Myös sissimenetelmien toimivuutta avomaastossa ja etenkin talvioloissa tarkasteltiin paljastuvuuden kannalta kriittisesti. Vuoteen 1966 mennessä vuosina 1961–1963 toiminut sissitoimikunta sekä vuosina 1964–1965 toiminut sissitaktiikan tutkimusryhmä olivat saaneet työnsä päätökseen ja jättäneet mietintönsä alueellisen sissitoiminnan perusteista. Puolustusvoimain komentajan hyväksyttyä alueellisen sissitoiminnan perusteet kesällä 1964 tehtiin vielä tarkennuksia sissisodankäynnin ja sissitoiminnan sotataidollisiin perusteisiin. Vuoteen 1966 tultaessa, kun puolustusvoimissa siirryttiin sotilasläänioorganisaatioon, sissitoiminnan periaate oli jokseenkin muotoutunut osaksi alueellista puolustusajattelua. Tästä alkoi uudenlainen ajanjakso, jonka aikana tarkennettiin alueellisen sissitoiminnan ja sissisodankäynnin sotataittoa kohti alueellisen puolustusjärjestelmän todellista käyttöönottoa. Sissisodan mahdollisuus haluttiin säilyttää, mutta kehittämisen painopiste alkoi siirtyä yhä enemmän kansallisesti omintakeisen sissitoiminnan liittämiseksi osaksi suomalaista sotataittoa.

Kaiken kaikkiaan on nähtävissä, että sissisota ja sissitoiminta liitettiin entistä merkittävämmäksi osaksi maanpuolustuksen suunnittelua, operaatiotaitoa ja taktiikkaa sekä koulutusta 1960-luvulle tultaessa. Ongelmia aikakaudella aiheuttivat kuitenkin taktiikan määritelmien ja sisällön ristiriitaisuudet kirjoitetuissa ohjesäännöissä. Ajanjaksoon liittyvän lähdemateriaalin perusteella voidaan todeta, että vuosina 1945–1966 ja etenkin heti sotien jälkeen sissisota taktisine variaatioineen ainakin pyrittiin erottamaan sisällöltään sissitoiminnasta. Merkillepantavaa on, että sissisota määriteltiin sisällöllisesti melko väljästi tarkoittaen lähinnä säännöllisten sotatoimien ohella tai niiden korvaamiseksi vihollisen hallussa olevalla alueella tapahtuvaa sodankäyntiä. Tavallaan sissisotaa pidettiin siten laajempänä yläkäsitteenä, johon olennaisimpana taistelumenetelmänä liittyi sissitoiminta. Sissisodan valitseminen 1950-luvun kuluessa äärimmäiseksi sodankäyntimuodoksi osoittaa sen, että kansallisen operaatiotaidon ja taktiikan – osin myös sotilasstrategisen – ajattelun taustalla oli taisteluiden jatkaminen maan tai sen osan valtaamisesta huolimatta.

Sotataidollisten käsitteiden sisältö tosin muuttui ja niiden määritelmiä viilattiin useaan otteeseen etenkin 1960-luvun aikana. Voidaan todeta, että lähteen tai kirjoittajan mukaan sotataidollinen ajattelu vaihteli ja oli toisinaan hyvinkin ristiriitaista ja sekavaa. Vuosina 1945–1966 tehdyt ratkaisut ja toimenpiteet liittivät sissisodankäynnin keinot suomalaiseen sotataitoon. Oli kyse sissisodasta, sissisodankäynnistä tai sissitoiminnasta, olivat sissisodankäynnin keinot tulleet jäädäkseen osaksi alueellista puolustusajattelua ja -järjestelmää.

Sissitoiminta osaksi alueellista taistelua

”Sissisodan valmistelut on suoritettava muiden puolustusvalmisteluiden rinnalla siten, että alueellisen sissitoiminnan runko on eri sissitoimintamenetelmiä käyttäen järjestetty koko valtakunnan alueella ensi vaiheessa paikallispuolustusjoukoin ja että tähän voidaan tilanteen vaatimusten mukaan liittää myös kenttäarmeijan joukkoja.”

Pääesikunnan operatiivinen osasto, 1966.

Puolustusvoimien tavoin myös rajavartiolaitoksessa *Sissitoimintaopas* toimi alusta alkaen sissitaktiikan koulutuksen perusohjeena. Vaikka rajavartiostojen ja etenkin Rajakoulun antamaan varusmies- ja henkilökuntakoulutukseen oli laadittu useita sisäisiä sissikoulutusohjeita, ne noudattivat taktiikaltaan ja käsitteistöltään *Sissitoimintaoppaan* henkeä. Olihan rajavartiolaitoksen yksi tehtävä kouluttaa puolustusvoimien sodan ajan tarpeisiin noin 25 000 miehen vahvuiset osat kanta- ja suojajoukkoihin. Jo 1950–1960-luvulla hyväksi koettuja yhteisiä harjoituksia puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen kesken järjestettiin yhä 1980-luvulla, joskaan ei samanlaisessa joukkomittakaavassa. Harjoituksissa sissitoimintaa saatiin osin myös yhtenäistetyksi sodan ajan kokoonpanoissa olevilla joukoilla, sillä rajavartiolaitoksen kouluttamat reservit olisivat sodan aikana taistelleet pääosin sissitoiminnan keinoin sotilasläänien johdon alaisina. Taktiikan katsottiin edellyttävän sisseiltä hyvin korkeaa koulutustasoa ja ennen kaikkea paikallistuntemusta. Tällaiseen toimintaan luontevinta koulutusainesta olivat rajaseutujen nuoret, joiden rekrytoinnissa ja motivoinnissa ei ainakaan 1980-luvulle tultaessa ollut mitään vaikeuksia.

Alueellinen puolustusjärjestelmän merkitys oivallettiin koko maan puolustamiseksi pitkällisen ja järjestelmällisen työn tuloksena viimeistään 1980-luvulle tultaessa. Sodankäynnin, sotataidon, sotatekniikan, operaatiotaidon ja taktiikan kehityksen sekä saatujen kokemusten myötä puolustusjärjestelmä saavutti kansallisen hyväksynnän. Kesti kuitenkin pitkään ennen kuin asia vietiin käytännön tasolle. Perustana oli valtakunnan jako eritasoisiin vastualueisiin operatiivisine tehtävineen ja suunnitelmineen. Kehitykselle antoivat vauhtia etenkin *Sissitoimintaoppaan* selkeys ja taktiikan osalta uudistetut koulutusohjeet. Uskoa sissitoimintaan tarkoitettuun taistelumenetelmään lisäsi

myös vanhemman taisteluvälineistön käyttö rinnan halvan, mutta tehokkaan miina-aseen kanssa. Sissitoiminnan tehokkuutta lisäsi 1970-luvulla alkanut kevyiden panssarintorjunta-aseiden ja olalta laukaistavien ilmatorjuntaohjusten kehittyminen jokamiehen aseiksi. Edellä mainittujen osalta merkitys sissitoiminnassa korostui 1980-luvun alkuvuosina entisestään. Sissitoiminnan ajanmukaisuutta lisäsivät etenkin kevyiden ilmatorjuntaohjusten käyttömahdollisuudet helikoptereita ja tiedustelulennokkeja vastaan.

Vuosina 1980–1981 työskennellyt kolmas parlamentaarinen puolustuskomitea totesi mietinnössään kansainvälisen tilanteen kiristyneen 1970-lukuun nähden ja ydinaseuhan jälleen hieman kasvaneen. Komitean mietinnössä painotettiin sodan uhan ajan järjestelyiden merkitystä ja maavoimien materiaalisen tilanteen sekä jälkeenjääneisyyden korjaamista nykyaikaisen sodankäynnin edellyttämälle tasolle. Myös sotilasdoktriinin kannalta mietinnössä on nähtävissä mielenkiintoisia kehityspiirteitä. Kantaa otettiin muun muassa pitkään kiisteltyyn ja kehiteltyyn puolustusvoimien rooliin kriisinhallintamekanismina, jonka perusteella komitea esitti suojajoukkokokoonpanojen ja periaatteiden uusimista. Näillä oli väistämättömiä vaikutuksia myös sissitoimintamalliin ja sissitaktiikkaan vähintään välillisenä kehityksenä. Erityisesti vaatimus kehittää alueellisen puolustuksen osalta maavoimien joukkorakenteita, sotavarustusta ja taktiikkaa vaikuttivat sissitoiminnan osalta siirtymiseen entistä ajanmukaisempaan taisteluoppiin. Joustavan valmiuden ja taistelukyvyn korostuminen, yllätyshyökkäyksen ja alueen hyväksikäytön estäminen, puolustustaistelun kiinteys sekä operatiivisten (liikkumiskykyisten) yhtymien taistelun kehittäminen liittyivät suoraan sissitoiminnan operatiivis-taktiseen rooliin alueellisessa puolustuseriaatteessa.

Suomessa alkoi 1980-luvulla muuttuneiden uhkakuvien ympäristössä uudenlainen pohdinta sissitoiminnasta. Yhä määrätietoisemmän kehittämisen myötä keskeisiksi asioiksi nousivat kysymykset siitä, minkälaista toimintaa ja minkälaisin joukoin sissitoimintaa olisi harjoitettu valtakunnan eri alueilla. Olisivatko sissitoiminnan taktiset päämäärät toteutuneet paremmin syrjäalueiden metsissä, asutuskeskuksissa vai operatiivisten suunnitelmien perusteiksi määritetyillä strategisilla puolustusalueilla? Kriisitilanteissa kaupunkien arvioitiin edelleen olevan siviiliväestöstä tyhjiä, joten uudelleen harkintaa kansan tukemasta sissisodastakin tehtiin. Nähtiin, että rajoilta alkaen oli taisteltava, mutta samalla arvioitiin, että hyökkääjän kärkeä hidastavien sissien taistelukyvyn säilyttämisestä myöhempiä vaiheita varten muodostuisi haasteellinen tehtävä. Siellä, missä tavanomaiset joukot ehtivät vastaanottamaan hyökkäystä, sissejä oli säästettävä huoltoyhteyksien häirintään ja taattava siten taisteluiden jatkuvuus.

Sotilasdoktriinin kehitys ja sen liittymäpinnat operaatiotaidon ja taktiikan osalta sissitoimintaan vastasivat melko hyvin 1980-luvun alussa sisäisiä ja ulkoisia vaatimuksia, mutta toteutus laahasi tarpeiden jäljessä määrärahojen puutteen vuoksi. Voimistuneet vaatimukset rajoitettujen hyökkäysten estämisestä aiheuttivat väistämättömän kehittämistarpeen joustavampaan ja operaatiokykyä painottavampaan suuntaan. Pohjois-Suomen puolustuksen saadessa yhä enemmän painoarvoa tarvittiin sissitoimintaan pystyvien paikallisjoukkojen lisäksi useita liikkuvaan taisteluun kykeneviä yhtymiä. Näiden varustusta ja koulutusta alettiin kehittää voimakkaasti ajanmukaisempaan suuntaan. Lisäantuvästä tekniikasta huolimatta puolustusdoktriinia päätettiin kehittää ja rakentaa edelleen yleisen asevelvollisuuden pohjalle. Vain tämän ratkaisun katsottiin tuottavan riittävästi joukkoja laajan maa-alan puolustamiseksi. Periaatteeksi 1980-luvun alussa maanpuolustuksessa päätettiin ylläpitää tilannetta vastaavaa, riittävää puolustusvalmiutta ja valmistautua torjumaan suurhyökkäys kaikin käytettävissä olevin keinoin. Sissitoiminta epätavanomaisena taistelutapana osana tavanomaista sodankäyntiä sopi operatiivisella tasolla periaatepäätökseen edelleen erinomaisesti.

Suomalaisen sissitoimintamallin muutoksilla ja perusteilla voidaan katsoa olevan myös kansainvälinen tarkastelunäkökulma. Maailmanlaajuisessa viitekehityksessä ajanmukaistuneen sissitoiminnan

voidaan sanoa olevan noin 150–200 vuoden mittaisen kehitysprosessin tuote, jonka hioutumiseen nykymuotoonsa 1800-luvulta lähtien ovat ennen kaikkea vaikuttaneet asetekniikan suuret muutokset. Sissitoiminnan kehittyminen ja kehittäminen ovat ihmisen itsesuojeluvaiston, mielikuvituksen, olosuhteiden taitavan hyväksikäytön ja tekniikan muodostama summa. Uudenaikaisen sissisodankäynnin ja sen keinojen hyödyntämisen peruseriaatteet voidaan kuitenkin lähes poikkeuksetta jottaa Maon ajatuksista hänen japanilaisia vastaan vuosina 1937–1945 käymästään sodasta. Maon periaatteet sissitoiminnasta ja -taktiikasta voidaan pelkistää puolustuksellisen sodankäynnin edellyttämään hyökkäykselliseen sissitoimintaa hyödyntävään taisteluun, jossa aloitteen hankkiminen ja säilyttäminen ovat avainasemissa. Kansallisesti tarkasteltuna onkin hyvin ymmärrettävää, että sissitoiminta alkoi Suomessa kehittyä nykyaikaistuaikseen enemmän hajautetun taistelutavan suuntaan. Laajalle alueelle hajautettuna ja yhtäaikaisesti toimiessaan pienetkin paikallisjoukkojen yksiköt olisivat kyenneet sitomaan itseään lukumääräisesti suuremman vihollisen.

Paikallisjoukkojen hajautettu taistelutapa yhtyy kuitenkin eräällä tavalla taktiikaltaan keskitettyyn toimintamalliin. Paikallisjoukoista muodostettuja hajautettuja sissiosastoja oli mahdollista keskittää ja koota tärkeille alueille esimerkiksi yleisjoukkojen ratkaisutaistelun tueksi. Keskitetyn hyökkäyksen jälkeen olisi seurannut hajautettu taistelu vihollisen hidastamiseksi ja kuluttamiseksi. Sissitoiminnan taktiikan ei hyväksytty 1980-luvulle tultaessa olevan perusluonteeltaan hullunrohkeaa tai rämäpäistä toimintaa, jossa sumeilematta olisi antauduttu ylivoimaista vihollista vastaan tappiollisiin yhteenottoihin. Suomalaisessa sissitaktiikassa alkoi näkyä yhä enemmän pikemminkin kansainväliselle sissisodankäynnille luonteenomaista itsesuojeluvaiston ja alivoimaisuuden sanelemaa varovaisuutta. Korostettakoon, että tällä suuntauksella ei ollut mitään tekemistä pelkuruuden kanssa, vaan pikemminkin taktiikan kannalta väistämättömät tosiseikat – kuten alivoimaisuus mekanisoitua vihollista vastaan – pyrittiin ottamaan huomioon entistä realistisemmin.

Kyynisempää ajattelutapaa edustanut eversti Juhani Paakkinen muisteli aikakauden kehitystä idearikkaaksi, mutta toteutukseltaan passiiviseksi. ”*Taktiikaltaan sissitoiminta kuitenkin muotoutui määrärahojen puutteen vuoksi 1980-luvun kuluessa yhä enenemän hajautetuksi miinalangan päässä odotteluksi, mitä voidaan luonnehtia teorialtaan monimuotoiseksi, mutta käytännön toteutukseltaan melko kaavamaiseksi ja osin jopa passiiviseksi taistelutavaksi*”. Paakkisen mielestä on selvää, että verrattaessa 1980-luvun kehityssuuntaa 1950–1970-lukujen sissitoiminnan kehittämisen kulta-aikaan mielikuvituksellisuus ja yllätyksellisyys alkoivat väistyä suomalaisesta ajattelutavasta. Hyvistä suunnitelmista, vaatimuksista ja kehittämisohjelmista huolimatta suomalaisen sissitoiminnan todellinen kehittäminen alkoi mitä ilmeisimmin jäädä muun sotilaallisen ja sotateknisen kehityksen varjoon.

Päätelmät suomalaisesta sissitoiminnasta

Tutkimuksen keskeisen ongelman mukaan asetettuun päätutkimuskysymykseen – *miten sissitoiminta on kehittynyt osana suomalaista sotataittoa?* – ei voida vastata yhdellä sanalla eikä edes yhdellä lauseella. Ongelma pitää kysymyksenasettelun myötä sisällään monitahoisen tutkimuskentän, jonka tarkasteleminen ja johon syventyminen vaati ajallista, pitkästä, ristikkäistä ja teemallista tutkimusta. Suomalaisen sotataidon ja siten myös sissitoiminnan – sissisodankäynnin keinojen – takeina ovat usein olleet myös yksittäiset henkilöt, lähinnä vahvoja persoonallisia piirteitä omanneet upseerit tai muutoin ennakkoluulottomat sotilaat. Kun kyse on kansallisesta sotataidosta, sen kehittymiseen ovat vaikuttaneet eittämättä myös kansainvälinen sotataito, uhkakuvat, taktiikan suuntaukset, sotataidon teoriat, sotatekniikan ja tulivoiman kehittyminen, liikkuvuus ja ihmisen kyky oppia uutta koulutuksen keinoin. Edellä olevien laadullisten tekijöiden lisäksi myös määrällisillä arvoilla on ollut oma vaikutuksensa.

Sotien jälkeen Suomi oli kuitenkin ajautunut vaikeaan asetelmaan. Sodan ajan puolimiljoonaisen miehen kenttäarmeijan demobilisointi ja liittoutuneiden Suomeen asettama valvontakomissio vaikeuttivat merkittävästi puolustusvoimien kehittämistä. Käytännössä Suomen puolustuskyky oli materiaalisesti hyvä, mutta 1940-luvun lopulla Neuvostoliiton kanssa solmitut sopimukset aiheuttivat suuria tulkintaongelmia maan puolustamisessa. Liikekannallepanon valmistelut ja operatiivinen suunnittelu olivat vuosia pysähdyksissä ja ratkaisua sodasta jääneiden aseiden liikamäärän käytölle saatiin odotella vuosikausia. Näistä vaikeuksista kuitenkin selvittiin valtiojohdon näennäisen myönytyspolitiikan sekä sotilaiden salassa tekemien suunnitelmien avulla. Myös sotien aikaisten aseiden liikamäärän kohtalo ratkesi Suomelle edullisella tavalla.

Operatiivinen suunnittelu ja liikekannallepanon valmistelut sekä monet muut tekijät saatiin jälleen käyntiin 1950-luvun alussa. Maailma oli kuitenkin muuttunut totaalisemman sodankuvan myötä. Suurvaltojen välien viileneminen, sodankuvan merkittävä muutos rintamista rintamattomaan sotaan, liikkuvuuden jatkuva kehitys ja Suomen puolustusvoimien välttämättömät rakennemuutokset muuttivat sotilaallisen puolustuksen perusteita Suomessa niin voimakkaasti, että koko puolustusjärjestelmä oli uudistettava soveltuvaksi vallitseviin oloihin. Tässä muutoksessa sissitoiminnalla ja sis-sisodankäynnin keinojen hyödyntämisellä nähtiin olevan tärkeä merkitys.

Sotien jälkeisessä Suomessa alkoi kansanperinteen juuria ravistellut uudenlainen pohdinta sis-sisodankäynnin hyödyntämismahdollisuuksista. Vaikka sissitoiminta oli todistettu tehokkaaksi taistelutavaksi, se ei riittänyt muodostamaan ennaltaehkäisevää uhkaa mekanisoidulle ja tulivoimaiselle suurvaltaviholliselle. Siksi sissisodan mahdollisuutta ryhdyttiin pohtimaan yhä vakavammin osana tulevaisuuden sotia. Tehokkaana pidettyä sissitoimintaa ei hylätty, mutta sotataidon painotukset muuttuivat kylmän sodan alkuaikana yhä enemmän sissisodan mukaiseksi – äärimmäiseksi tavaksi puolustaa maata. Vaikka käytännön periaatteet sissitoiminnasta eivät 1950-luvun jälkipuoliskolla juuri muuttuneet, sotataidossa on nähtävissä selvä käsitteellinen muutos totaalisemman sissisodan suuntaan.

Sissisodan mahdollisuuden arvostus kasvoi myös siitä syystä, että 1950-luvun lopun ja 1960-luvun alun materiaaliapuutteessa Suomi olisi aina hyökkääjään nähden alivoimainen. Epätavanomaisilla menetelmillä kuten järjestelmällisellä sissisodankäynnillä oli mahdollista tasoittaa voimasuhteita ja luoda hyökkääjälle ennakoiva pelote Suomen puolustuskyvystä kaikin mahdollisin keinoin. Ikiaikainen taru Daavidista ja Goljatista oli jälleen herännyt henkiin. Sissisodankäynnin uskottava ja jatkuva kehittäminen oli tarpeen, sillä muuten se olisi jäänyt kuolleiksi iskusanoiksi ja paperipelotteeksi. Myös sissikoulutukselle asetettiin suuri painoarvo, koska vain siten puolustusperiaatteen vaatimus jokaisen yhtymän siirtymisestä sissitoimintaan olisi voinut käytännössä toteutua. Jokaisen sotilaan oli osattava sissin perustaidot eli luonnossa selviytyminen, maaston hyväksikäyttö ja tarpeelliset pioneeritaidot. Kaikki Suomen asevelvolliset oli tarpeen harjoituttaa sellaisiin perussissitaitoihin, joilla pärjättäisiin sissisodassa yllätyshyökkäyksen sattuessa.

Sissitoiminnan oli myös liityttävä armeijan muihin operaatioihin. Ajattelussa oli nähtävissä selvät yhtenevyydet sekä Kiinan että Vietnamin kokemuksiin. Aiempi käsitys sissijoukkojen ja -osastojen kokoamisesta ja kouluttamisesta vasta sodan aikana oli vihdoinkin jäänyt epäonnistumisten myötä historiaan. Suomen puolustusjärjestelmän uudistaminen ja alueellinen puolustus eivät kuitenkaan perustuneet vain sissisotaan tai sissitoimintaan. Puolustusjärjestelmän kehittämiseen liittyi myös lukuisia haasteita, joista suurimmat kulminoituivat suomalaisen sotataidon käsitteiden ja sisällön määrittämiseen ennen käytännön toteutusta.

Sodankuva, sotataito, operaatiotaito ja taktiikka joutuivat kylmän sodan aikakaudella suurten muutosten ja nopean kehityksen myllerrykseen. Tämä lienee perimmäinen syy siihen, että sissisodan-

käynti sai jalansijaa ja nousi korostetusti esille osana suomalaista sotataitoa. Maata oli kyettävä puolustamaan tosiasioihin perustuvien suunnitelmien ja puolustusjärjestelmän avulla eikä tunnesidonnaisilla mielikuvilla, joita kansainväliset tapahtumat vahvasti näyttivät ruokkivan.

Suomen sotataidon laatu nojasi kylmän sodan aikana vahvasti käytännössä koettuun totuuteen. Viuhollinen toimi tavallaan, suomalaiset kehittivät maanpuolustusta omalla, juuri Suomen oloihin sopivalla tavalla. Kaikista ja etenkin sotatekniikan suomista avuista huolimatta sissiltä vaadittiin hyvää ruumiillista ja henkistä kestävyyttä sekä mielikuvitusta, oveluutta ja kekseliäisyyttä.

Voimasuhteet vaikuttavat sodan kestoön ja vaiheistukseen. Pitkittäminen ei ole itsetarkoitus. Miehitetyissä länsimaissa ei syntynyt laajaa kansansotaa, koska väestöä ei ollut sellaiseen henkisesti valmisteltu. Länsimaissa sodan katsotaan yhä olevan sotilaiden asia, ja väestöä on pyritty suojaamaan sen tuhoilta. Sissisota on ollut ja on asevoimien ammattilaistuuessa yhä enemmän vieras turvallisuusratkaisu teollisuusvaltiolle. Suomalainen sotataito ei kuitenkaan nojautunut yhteen taistelutapaan saati saavuttanut kylmän sodan aikana loppuaan. Kaukaa viisaat päättäjät ja upseeristo antoivat sotataidon elää kehittämällä sitä innovatiivisesti, mutta päämäärätietoisesti kohti asetettuja tavoitteita. Perusteltuja ja tutkimuksiin nojautuvia ratkaisuja pidettiin hätäratkaisuja kestävämpinä. Ylivoiman jäljittelyn todettiin liian usein sotahistoriassa johtaneen karvaaseen tappioon. Tässä viisaudessa piilee myös sissitoiminnan kansallisen sotilasdoktriinin ja operaatiotaidon soveltuvuuden ydin.

Vaikka sissitoiminta ja -taktiikka ovat 2000-luvulle tultaessa lähes tyystin hävinneet kirjoituksista, ohjesäännöistä ja sotataidosta, kansallisella sissitoiminnalla ja sen kokemuspohjalla on yhä elintilaa. Vähintään asian tutkiminen ja analyttinen tarkastelu saisi jatkua, vaikka itse sissitoimintaa ei suomalaisen 2010-luvun sotilasdoktriiniin enää luettaisikaan kuuluvaksi.

Artikkeli perustuu majuri Marko Palokankaan sotatieteiden tohtorin väitöstutkimukseen ja -kirjaan ”Räjähtävää tyhjyyttä – sissitoiminta suomalaisessa sotataidossa”, Kustannusosakeyhtiö Suomen Mies, Vaasa 2014 (ISBN 978-952-9872-63-3).

Painetun teoksen voi tilata hintaan 39 euroa + postikulut Suomen Sotilas -lehden kautta asiakaspalvelu@kustantajapalvelut.fi tai puhelimitse: (03) 4246 5334.

Palokankaan väitöskirja on mahdollista myös lainata Maanpuolustuskorkeakoulun kirjastosta ja se on ladattavissa sähköisenä Doria-julkaisuarkistosta.